

Slavica VRSALJKO

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilište u Zadru

slavicav@unizd.hr

PREGLED JEZIČNIH SAVJETNIKA OBJAVLJENIH POČETKOM 90-IH GODINA 20. STOLJEĆA – RAZLIKOVNICI IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA

Hrvatski je jezik nakon osamostaljena iznova opterećen tere-
tom prošlosti i veze sa srpskim jezikom. Pritom ga se nastojalo
očistiti od svega onoga što naizgled nije pripadalo hrvatskomu
jeziku, čak i od onih riječi koje su i danas dijelom njegove raz-
govorne verzije, ali su se u razlikovnicima navodile kao srpske.
Stoga će se u ovome radu navesti razlikovnici nastajali počet-
kom 90-ih godina 20. stoljeća, oni poznati i oni manje poznati.
U uvodu se opsežnog *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* skupine
autora navodi da su „razlikovnici bili usmjereni isključivo na
leksičke odnose i izbore, a savjetnici na veoma ograničen skup
jezičnih pitanja i savjeta“ (Barić et al., 1999: 11). Razlikovni
savjeti zapravo su oni u kojima se upozorava na razlike između
hrvatskoga i drugih jezika, i to je bilo važno za uspostavljanje je-
zika, od samih početaka najuže, prve hrvatske društvene zajed-
nice, a zatim i za njegovo održavanje i razgraničavanje u odnosu
na druge. Pri tome je važno naglasiti da u tom smislu to nije ni-
kakva nacionalistička jezična politika ili nešto što bi umanjivalo
jezična ili druga prava drugih naroda.

U radu će se obraditi sljedeći razlikovnici: *Razlikovni rječnik
srpskoga i hrvatskog jezika* (1991) Vladimira Brodnjaka; *Raz-
like između hrvatskoga i srpskoga jezika* (1991) Ivana Branka
Šamije i Dražena Lukačića; *Jezični priručnik* (1992) Marijana
Krmpotića; *Mali razlikovni rječnik – Govorimo li ispravno hr-
vatski* (1993) Stanke Pavun; *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srp-
skoga graditeljskog nazivlja* (1993) Zdenka Vazdara; *Jezik naš
hrvatski ovdje i sada* (1994) Tomislava Kuljiša te *Hrvatska riječ
– jezični priručnik* (1995), Franjo Tanocki.

Ključne riječi: *jezični savjeti, razlikovnici, razlikovni savjeti*

Uvodno o društveno-političkim i jezikoslovnim pitanjima devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj

Devedesete se godine 20. stoljeća, i to u svim aspektima, društveno-političkim i jezikoslovnim, smatraju, kako ih naziva Badurina (2011), „burnima“. U društveno-političkom smislu razdoblje je to raspada zajedničke države Jugoslavije i osamostaljivanje Republike Hrvatske što se nužno odrazilo i na status hrvatskoga jezika koji je samim time postao i službenim jezikom u novoosnovanoj državi. Tako u Ustavu Republike Hrvatske, članku 12. stoji:

„U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. U pojedinim lokalnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenu se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilčno ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanim zakonom.“

(https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Redakcijski_prociscen_tekst_Ustava_Republike_Hrvatske_Ustavni_sud_Republike_Hrvatske_15._sijecnja_2014_.pdf)

Ustavom je, kako navodi Pranjčević (2018: 89), određen novi društveno-politički, pravni, gospodarski, kulturni, ali jezični i jezično-politički ustroj RH. Time je završena „duga i mukotrpa borba hrvatskoga naroda da svoj jezik slobodno i bez ikakvih ograda naziva svojim imenom.“ Međutim, kako navodi Badurina (2015: 16), time je započelo i „djelomično preoblikovanje temelja toga jezika kao standardnoga“ pa ona to razdoblje obilježava kao proces restandardizacije na hrvatski način koje je podrazumijevalo nova propitivanja jezične prošlosti, nova procjenjivanja pa i osporavanja, primjerice, spomenuta autorica navodi kako se Ljudevitu Gaju zamjerala odluka da štokavština postane osnovica književnog/standardnog jezika, ilircima se osporavalo jugoslavništvo, sporili su i Gajev pravopis i sl.

Devedesete su započele objavljivanjem Babić, Finka, Mogoševa *Hrvatskoga pravopisa*, poznatog *Londonca* iz 1971. godine, nadalje 1991. godine objavljen je *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića. Sasvim očekivano puno je pozornosti izazvalo i objavljivanje *Razlikovnog rječnika srpskoga i hrvatskoga jezika* Vladimira Brodnjaka iz 1991. godine za koji Pranjčević (2006) navodi kako je riječ o korisnom priručniku koji treba oprezno koristiti uzimajući u obzir objašnjenja koja se nalaze u knjizi. Priručnik, kako i sam naslov govori, prikazuje složene odnose između dva leksička sustava, srpskoga i hrvatskoga.

Kao što je i razumljivo, u promatranom su razdoblju jezikoslovci bili okupirani prije svega rješavanjem pravopisnih i leksičkih problema, ostale su norme (fonološka, morfološka i sintaktička) u devedesetima doživjele, kako navodi Samardžija (2004: 231), neznatne promjene ili su ostale nepromijenjene.

Pranjković (2006: 49) navodi kako su devedesete, osobito ratne (1991. – 1995.), bile prepune raznovrsnih događanja pa u tom kontekstu izdvaja tri tematske cjeline, prve koja se tiče pravopisa i rasprava koje su se odvijale oko njega, druga Aničev *Rječnik hrvatskoga jezika* te treća Brodnjakov *Razlikovni rječnik*. U ovom će se pregledu osvrnuti samo na treću tematsku cjelinu koja se odnosi na razlikovnik. Naime, sasvim je razumljivo da će razdoblje velikih jezičnih promjena rezultirati i velikim brojem razlikovnika, ali i objavljivanih jezičnih savjetnika.

Razlikovnici 90-ih godina 20. stoljeća

Hrvatski je jezik nakon osamostaljena iznova opterećen teretom prošlosti i veze sa srpskim jezikom na čemu će se temeljiti razlikovnici nastajali 90-ih godina 20. stoljeća, oni poznati i oni manje poznati. Razlikovnici su, naime, bili usmjereni „isključivo na leksičke odnose i izbore, a savjetnici na veoma ograničen skup jezičnih pitanja i savjeta“ (Barić et al., 1999: 11).

Razlikovnici načelno nisu jezični savjetnici, u svom ih popisu navodi samo Protuđer (2004), nego su misao vodilja koja se vezivala uz „čišćenje“ hrvatskoga jezika od srpskoga. Razlikovni savjeti zapravo su oni u kojima se upozorava na razlike između hrvatskoga i drugih jezika, i to je bilo važno za uspostavljanje jezika, od samih početaka najuže, prve hrvatske društvene zajednice, a zatim i za njegovo održavanje i razgraničavanje u odnosu na druge. Pri tome je važno naglasiti da u tom smislu to nije nikakva nacionalistička jezična politika ili nešto što bi umanjivalo jezična ili druga prava drugih naroda. Svaka društvena zajednica, uža ili šira, ima se pravo i mora jezično i na druge načine razlikovati od bilo koje druge jezične/društvene zajednice. Jezična ujednačavanja, bilo u užim bilo u širim društvenim zajednicama, vode prema društvenim ujednačavanjima i pravu na društvenu posebnost.

Pregled relevantnih razlikovnika objavljenih 90-ih godina

U ovome pregledu navest će se primjeri iz razlikovnika, i to: *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskog jezika* (1991) Vladimira Brodnjaka; *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* (1991) Ivana Branka Šamije i Dražena Lukačića; *Jezični priručnik* (1992) Marijana Krmpotića; *Mali razlikovni rječnik – Govorimo li ispravno hrvatski* (1993) Stanke Pavun; Zdenko Vazdar *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskog nazivlja* (1993); Tomislav Kuljiš *Jezik naš hrvatski ovdje i sada* (1994); *Hrvatska riječ – jezični priručnik* (1995), Franjo Tanocki.

Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskog jezika Vladimira Brodnjaka

U popisu razlikovnika svakako prednjači, onaj nastao 1991., Vladimira Brodnjaka *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskog jezika*, i to četrdeset godina nakon prvog razlikovnog rječnika Petra Guberine i Krune Krstića pod nazivom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* (1940). Ta su dva rječnika izašla u rasponu od pedeset godina, a u prvim godinama hrvatske samostalnosti, kako navodi Protuđer (2004), njih čak deset. Naime, iako je bio prvi u godinama hrvatske samostalnosti, nailazi na brojne kritike, ali u pregledima savjetodavnih djela na popis ga stavlja samo Protuđer (2004) navodeći kako je u razlikovniku Brodnjak bio praktičar jer je u svoj rječnik unosi riječi koje je čuo ili pročitao ne opterećujući se teorijom. Godinu dana poslije, 1992. izlazi manje izdanje navedenog rječnika istoga naslova. Sam Brodnjak (1991: 9) u predgovoru navodi kako je rječnik nastajao u nepovoljnim političkim prilikama kad su „svi napadaji na „strašne“ hrvatske riječi samo poticali moju namjeru da izradim rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika.“ Dalje naglašava kako svjedoči o postojanju hrvatskoga jezika i prije „ustaškog hrvatskog“ jer unosi u rječnik sve one riječi koje je nekadašnja politika bivše Jugoslavije htjela „istrijebiti, zatrti“. Kao i Guberina i Krstić, navodi i postotke različitosti između hrvatskoga i srpskoga leksika u iznosu 11.5% do 16% pri čemu razlike u refleksu jata iznose oko 5%. Knjiga sadrži rječnik razlika te manji frazeološki rječnik na kraju. Samo razlikovnik naišao je na kritike, primjerice riječi su poredane u stupce i s obzirom na naslov očekivano bi bilo da se prvo navodi srpska pa hrvatska riječ, međutim uočava se kako je obratno, što mu zamjera Babić (1995: 52), jer time zbunjuje korisnike koji misle da je s lijeve strane srpska, a s desne hrvatska riječ. Primjerice za riječ *đavao* (grč.) upućuje na nekoliko značenja kao *vrag*, *sotona*, a u prenesenom značenju označava nestašnog momka, također je navedeno kako se u hrvatskome češće upotrebljava *vrag*, a u srpskome najčešće *đavao* (Brodnjak, 1991: 111) Naravno, kao što to i Babić (1995: 53) navodi, nikako se ne može reći da je *đavao* isključivo srpska riječ. Sličan slučaj je i s riječju *poljubac* (Brodnjak, 1991: 394) uz koju je naveden znak > (znači da riječ navedena ispred njega spada (i) u hrvatski jezik) kojim se upućuje na hrvatsku riječ *cjelov* jer se prema Brodnjaku ta riječ u srpskome rabi samo u crkvenom jeziku. I riječ *inženjer* (ibid: 178) navodi isključivo kao srpsku dajući ekvivalentu hrvatskome nazivu *inženjer* s čim se također Babić (1995: 54) ne slaže navodeći kako ima cijeli niz hrvatskih potvrda za *inženjer* i *inžinir*, i to u Benešićevu rječniku, o tome je i u *Jeziku* pisao A. Gluhak (godište 42, str. 56. – 61.). Danas se uvriježio standardni naziv *inženjer* dok se u razgovornome jeziku može čuti *inžinjer*. Dijelom svakodnevnoga govora je i riječ *đipati* za koju Brodnjak (1991: 112) navodi kao

srpsku s upućivanjem na hrvatske glagole *skakati*, *poskakivati*. I nesvršeni glagol *opeglati* (isto: 342) navodi kao srpski, međutim on je također dijelom razgovorne verzije hrvatskoga jezika, a za koji Brodnjak navodi hrvatsku riječ *izglačan*. Riječ *isprobati* Brodnjak (ibid: 184) navodi kao srpsku nudeći hrvatski ekvivalent *iskušan*, međutim u hrvatskome je jeziku danas ta riječ uobičajena u svim njegovim varijantama.

Dijelom rječničkoga blaga navodi se i veliki broj turcizama za koje sam autor u predgovoru navodi kako mu ih je bilo najteže obraditi zato što su neodvojivi dio srpskoga književnog jezika. Što se tiče turcizama u hrvatskome jeziku, njima pristupa „liberalnije“ nego, kako kaže, neki hrvatski jezikoslovci koji smatraju da korpus hrvatskoga jezika čine samo oni turcizmi za koje nema adekvatne zamjene. (ibid: 12) Nekim turcizmima koje navodi stoji oznaka da su dijelom hrvatskih dijalekata kao npr. *đubar* (turcizam u srpskome jeziku) upućujući na hrvatsku riječ *gnoj* (ibid: 113). Kao turcizam u srpskome jeziku navodi se i pogrđan naziv *džukela*, u hrvatskome jeziku naziv za *seoskog psa* (ibid: 110), međutim taj pogrđan naziv *džukela* može biti dijelom razgovorne verzije našega jezika. Navodi i primjere germanizama u srpskome jeziku koji žive u hrvatskim dijalektima, osobito kajkavskome *šrafciğer* hrvatski *izvojac*, *odvrtač* (ibid: 525), *špancir* u značenju *šetnja* (ibid: 524), *švelja* hrvatski *krojačica* (isto: 529)

Kao isključivo srpske riječi uočavaju se primjerice riječi *računar* u značenju *računalo* (isto: 449), *saučesnica* u značenju hrvatske riječi *sudionica* (isto: 481), *Vaskrs* u hrvatskome jeziku *Uskrs* (ibid: 575).

U drugom dijelu daje se frazeološki rječnik u kojemu Brodnjak (1991: 615) daje izbor od petstotinjak poslovice, izreka, uzrečica, ulomaka iz Biblije, te ustaljenih sintagmi objašnjenih hrvatskim istoznačnicama ili blisko značnicama prevedeni na hrvatski, npr. *Bolje je svračak u ruci nego soko u planini* hrvatska inačica *Bolje je vrabac u ruci nego golub na krovu* (isto: 615), *Udala se kurva za đidiju* hrvatski *Sastalo se zlo i gore* (ibid: 625); *večna mu pamjat* hrvatski *neka mu ostane u vječnoj uspomeni* (ibid: 626) itd.

Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika Ivana Branka Šamije i Dražena Lukačića

U *Pristupnoj riječi* djela *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* Ivana Branka Šamije i Dražena Lukačića objavljenoga 1991. godine govori se o stoljetnom, nepovoljnom, položaju hrvatskoga jezika, osobito od 1918. godine kada su hrvatskome jeziku nametnute „srpske riječi, srpski izrazi i srpski jezični stil“. Sama intencija autora bila je „očistiti od tuđica“ hrvatski jezik. Pri izradi rječnika autori su se poslužili rječnicima hrvatskih jezikoslovaca

Bogoslava Šuleka, Petra Guberine i Krune Krstića, ali samostalnom izradom autora kojim su, kako navode, „pokušali dokazati znanu tvrdnju hrvatskoga jezikoslovca Fausta Vrančića da je hrvatski jezik jedan od pet najuglednijih europskih jezika“ (Šamija i Lukačić, 1991: 3).

Rječnik se sastoji od dva dijela, prvi dio nazvan je *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga nazivlja* koje sortira s obzirom na: Jezikoslovno nazivlje, npr. *deklinacijski – sklonidbeni; dijalektologija – narječoslovstvo, etimologija – korjenoslovstvo; fonetika – glasoslovlje* (isto: 7), *terminologija – izrazoslovlje* itd. (ibid: 9); Nazivlje svakodnevnoga govora, npr. *administracija – uprava, atmosfera – ozračje, raspoloženje, ugođaj* (isto: 10), *centar – središte, daktilografija – strojopis, eksponat – izložak* (ibid: 12), *glasачki listić – glasovnica* (isto: 13), *sumnjati (i hrv.) – dvojiti* (isto: 23); Političko nazivlje, npr. *aneksija – pripajanje, efektivan – djelotvoran* (ibid: 26), *etničke manjine – narodne manjine, nadležan – mjerodavan* (ibid: 27); Tehničko nazivlje, npr. *ekran – zaslon, geologija – zemljioslovlje, inovator – izumitelj* (ibid: 29), *prekidač – sklopka* (ibid: 30) itd.; Trgovačko nazivlje, npr. *amortizacija – iskoristivost* (isto: 32), *burza – tržište, budžetska pozicija – proračunski podstupac, depeša – brzojav, poruka* (ibid: 33), *ekonomski fakultet – fakultet gospodarskih znanosti* (isto: 34), *kredit – zajam* (ibid: 35), *trezor – riznica* (ibid: 37); Vojno nazivlje, npr. *četnik – nema odg., flota – brodovlje, formacija – postrojba* (isto: 38), *municija – streljivo* (isto: 39), *vojna policija – redarstvena policija* (isto: 41); Zdravstveno nazivlje, npr. *džigerica – jetra, glasiljke – glasnice* (ibid: 43), *medicina – liječništvo, zdravstvo, metabolizam organizma – tjelesna mijena* (ibid: 44), *vilica – čeljust* (ibid: 46) itd.

Drugi dio čini *Rječnik hrvatskih i srpskih inačica* u kojemu su riječi poredane abecednim redom, s tim da se s lijeve strane nalazi hrvatska, a s desne srpska inačica (obrnuto od prvoga dijela što malo otežava praćenje), npr.

Hrvatski	srpski
<i>Australia</i>	– <i>Australija</i> (ibid: 49)
<i>Bitnost</i>	– <i>suština</i>
<i>Bjelodan</i>	– <i>očigledan</i> (isto: 51)
<i>Crnkinja</i>	– <i>crnka</i> (ibid: 55)
<i>Četvrt</i>	– <i>kvart</i> (ibid: 57)
<i>Dopusnica</i>	– <i>dozvola</i> (ibid: 61)
<i>Dvorana</i>	– <i>sala</i> (ibid: 63)
<i>Filozofija (mudroslovlje)</i>	– <i>filosofija</i> (ibid: 67)
<i>Gospodarski</i>	– <i>privredni</i> (isto: 69)
<i>Izbornik</i>	– <i>birač</i> (ibid: 73)
<i>Izvadak</i>	– <i>izvod</i> (ibid: 74)

<i>Kazalo</i>	– <i>indeks</i> (ibid: 78)
<i>Lutka</i>	– <i>marioneta</i> (ibid: 85)
<i>Nadzor</i>	– <i>kontrola</i> (ibid: 91)
<i>Nijekati</i>	– <i>poricati</i> (ibid: 94)
<i>Odgajatelj</i>	– <i>vaspitač</i> (ibid: 98)
<i>Osoblje</i>	– <i>kadar</i> (ibid: 102)
<i>Područje</i>	– <i>teritorij</i> (ibid: 107)
<i>Pomirdbeni</i>	– <i>mirovni</i> (ibid: 109)
<i>Potres</i>	– <i>zemljotres</i> (ibid: 111)
<i>Promaknuće</i>	– <i>unapređenje</i> (ibid: 116)
<i>Računalo</i>	– <i>kompjuter</i> (ibid: 119)
<i>Ravnatelj</i>	– <i>dirigent</i> (ibid)
<i>Redarstvena policija</i>	– <i>vojna policija</i> (ibid: 120), (naziv se nalazi i u prvom dijelu, isto tako i primjeri iz drugih područja)
<i>Sklopka</i>	– <i>prekidač</i> (ibid: 123)
<i>Tajnica</i>	– <i>sekretarica</i> (ibid: 127)
<i>Tiskovni skup</i>	– <i>konferencija za novinare</i> (ibid: 128)
<i>Tvrtka</i>	– <i>firma</i> (ibid: 131)
<i>Ugođaj</i>	– <i>raspoloženje</i> (ibid: 132)
<i>Vijak</i>	– <i>šaraf, propeler</i> (ibid: 137)
<i>Zemljopis</i>	– <i>geografija</i> (ibid: 141)
<i>Žitelj</i>	– <i>stanovnik</i> (ibid: 143)

Jezični priručnik Marijana Krmpotića

Marijan Krmpotić svoj *Jezični priručnik* započinje vrlo žustrim uvodnikom, što samo po sebi nije neobično s obzirom na vrijeme nastanka, navodeći kako se negira postojanje hrvatskoga jezika. U tom tonu oblikovan je i cijeli priručnik temeljen na razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika. Sama intencija priručnika vezuje se uz ulogu HRT kao medijske kuće koja bi trebala i morala pridonositi razvoju hrvatskoga jezika te promicati njegovu jezičnu kulturu. Stoga je Služba za razvoj i izobrazbu kadrova izdala mali priručnik, džepno izdanje, kako bi svim njegovim korisnicima, prije svega djelatnicima HRT-a, koji sudjeluju u oblikovanju programa, bio dostupan (ibid: 10).

Sastoji se od dva dijela, u prvom se dijelu nalazi 96 natuknica odnosno kratkih pravila i objašnjenja s reprezentativnim primjerima. Drugi dio sadrži 240 stranica abecedno poredanih primjera u dva stupca, prva riječ je srpska, a druga hrvatska bez potrebnih pojašnjenja koja bi trebao sadržavati svaki

rječnik, ima ih tek nekoliko primjera. Na „lijevoj“ strani nalaze se, kako se navodi u recenziji na kraju knjige, riječi tipičnije za srpski jezik, riječi koje su bile samo ijekavizirane te riječi koje u srpskome jeziku imaju jedno značenje, a u hrvatskom drugo (npr. *brijač* – srp. *britva*, hrv. čovjek koji brije).

Svi primjeri, kako navodi autor, osim onih preuzetih iz školskih i drugih jezičnih savjetnika, uglavnom su iz novina i tjednika te s HRT-a.

Na samome početku kao prvo pravilo spominje razlike u naglascima, ali ih ne navodi argumentirajući kako bi za to trebala posebna rasprava, također spominje razliku u odrazu starog glasa jata. Nadalje, navodi razliku prema glagolu „levati, livati“ (u hrv. lijevati) u srpskom se tvore složenice s „i“ ili s „e“, ali su običniji oblici s „i“ pa navodi sljedeće primjere: u srpskom *preli-vanje*, a u hrvatskome *prelijevanje*; srp. *polivati* u hrv. *polivanje*; srp. *ulivati* u hrv. *ulijevanje* i dr. (ibid: 14). Krmpotić, kao i ostali autori razlikovnika, riječi kategorički svrstava u srpske iako navedeni primjeri mogu biti dijelom razgovornoga leksika hrvatskoga jezika ili su dijelom njegovih dijalekata. Nadalje, autor u velikom broju primjera razlike temelji na promjenama pojedinih glasova unutar, na početku ili na kraju riječi, npr. u nekim riječima srpski *i* u hrvatskom je *o* – *delimičan* hrvatski *djelomičan*, ali navodi i primjer srpskoga *ludiranja* i hrvatskoga *ludovanja* (ibid: 17), *ludiranje* može također biti dio razgovornoga jezika. U nekim primjerima na kraju sloga u srpskom jeziku nalazi se *o* dok hrvatski sadržava *l*, npr. srp. *bivo*, hrvatski *bivol*; *taoc* srpski, *talac* hrvatski; srpski *do* hrvatski *dol*; *vo* srpski, hrvatski *vol* itd. (ibid: 19). Često se znalo u hrvatskome jeziku ukazivati na postojanje latinskih imenica na *-ium* koje se u hrvatskome označavaju kao imenice na *-um* koje ispred dometka imaju samoglasnik pa umjesto *-um* dobivaju *-j*, a u srpskome se taj dometak ne odbacuje. U tu skupinu ulaze imena kemijskih elemenata, npr.: srpski *kalcijum*, hrvatski *kalcij*; *magnezijum* srpski, hrvatski *magnezij*. Također i ostale imenice na *-ium*, odnosno *-um*, npr.: *kolokvijum* srpski, *kolokvij* hrvatski; *magisterijum* srpski, hrvatski *magisterij* itd. (ibid: 26–28).

Gotovo najveći broj primjera ušlo je u kategoriju 42. (ibid: 45–53) pod kojom se navodi da srpski jezik ima različite dometke od hrvatskoga za tvorbu izvedenica koje znače zanimanje, osobinu i vršitelja radnje u muškomu rodu te često rabi tuđice, npr.: u srpskom jeziku *brat od strica* u hrvatskome *bratić*; srpski *buntovnik*, hrvatski *pobunjenik*; čoban srpski, hrvatski *pastir*, *čobanin*; srpski *cipelar*, hrvatski *postolar*, *obučar* itd. Na popisu se nalaze i riječi koje uglavnom nisu dijelom ni jedne varijante hrvatskoga jezika kao npr.: u srpskom jeziku javlja se riječ *daskal* u hrvatskome *učitelj*; *gradinar* srpski, hrvatski *vrtlar*; *gvoždar* srpski, hrvatski *željezar*; *kapetan* srpski (pored ove riječi stoji oznaka *vojn* za koju se pretpostavlja da znači da riječ pripada vojnom nazivlju, to je jedna od rijetkih riječi navedenih u popisu koja sadrži objašnjenje), u hrvatskome *satnik* itd.

Još se uvijek u hrvatskome jeziku vode polemike oko riječi s dometakom *-ica* za tvorbu izvedenica ženskoga roda koje znače vršiteljicu radnje, zanimanje ili osobinu, a koje su tvorbeno bogate za razliku od srpskoga jezika u kojem se uglavnom rabe dometak na *-ka* ili *-kinja*, npr.: *advokatkinja* u srpskome, u hrvatskome *odvjetnica*; *cvečarka* u srpskome, u hrvatskome *cvječarica*; *instrumentarka inženjerka* u srpskome, u hrvatskome *instrumentarica inženjerica*; *studentkinja* u srpskome, u hrvatskome *studentica*; *učiteljka* u srpskome, u hrvatskome *učiteljica* itd. (ibid: 53).

Navode se razlike i u rodovima npr.: u srpskome *arhiva* (ž. r.), u hrvatskome *arhiv* (m. r.); *bombona* (ž. r.) u srpskome, u hrvatskome *bombon* (m.r.); *fascikla* (ž. r.) u srpskome, u hrvatskome *fascikl* (m. r.); *leksika* (ž. r.) u srpskome, u hrvatskome *leksik* (m. r.) (ibid: 60).

Također se bilježe i neke razlike u sintaksi, primjerice bilješka 59. (ibid: 67) navodi kako se u zavisnim rečenicama u hrvatskome jeziku mora rabiti odnosna zamjenica umjesto neodređene, npr.: u srpskome jeziku rečenica glasi *Ako nekad dođeš u naše selo...*, u hrvatskome će ta ista rečenica glasiti *Ako kad dođeš u naše selo...*; *Ako ubiju nekoga od naših...* u srpskome, u hrvatskome *Ako ubiju koga od naših...* itd.

U nekim stavkama primjeri se preuzimaju iz Dnevnika, Vijesti i intervjua na tadašnjem HTV-u, primjerice nepotrebna uporaba pasiva i fraze „od strane“ za koji misli da je došao u novinarski jezik zbog prepisivanja vijesti iz Tanjugovih¹ biltena, npr. *Ponovno je došlo do prekida primirja od strane Armije*; *Je li Hrvatska napadnuta od strane Srbije*; *Opet nepoštovanje primirja od strane agresora* itd.

Mali razlikovni rječnik – Govorimo li ispravno **hrvatski Stanke Pavun**

Mali razlikovni rječnik Stanke Pavun tiskan 1993. Riječ je o vrlo malome rječniku (2000 riječi), više džepnom izdanju namijenjenome, kako navodi recenzentica knjige Dunja Pavličević: „svima koji žele njegovati svoj lijepi hrvatski izričaj, iako nisu jezični stručnjaci“ (Pavličević prema Pavun, 1993: 107). Rječnik je koncipiran tako da su riječi poredane abecedno, s lijeve strane nalaze se one koje autorica ne preporučuje, a na desnoj su hrvatske riječi. Upozorava na riječi koje se donekle razlikuju u oba jezika ili se rabe i u srpskome i hrvatskome jeziku, i to, npr.: *ćevap* meso ispečeno na žaru, *ćevap(čić)* (ibid: 11), delikvencija – prestupništvo, *delikvencija* (ibid: 13), direktor – ravnatelj, upravitelj, *direktor*, domaćica – kućanica, *domaćica* (ibid: 16), dozvola

¹ Akronim za naziv Telegrafaska agencije nove Jugoslavije.

– dopusnica, dopuštenje, odobrenje, *dozvola* (ibid: 17), džabe – besplatno, *džabe* (ibid: 18), emisija – prijenos (npr. radio-prijenos), *emisija* (isto: 21), gazdarica – gospodarica, vlasnica, poslodavka, *gazdarica* (ibid: 25), gramatika – slovnica, *gramatika* (ibid: 26), grupa – skupina, skup, *grupa* (ibid: 27), karakteristika – značajka, obilježje, *karakteristika* (ibid: 35), omladina – mladež, omladina (ibid: 56), nauka – znanost, *nauka* (ibid: 49), put – cesta, put (ibid: 70), sinopsis – nacrtak, *sinopsis* (ibid: 77) itd. Primijetiti će se kako su navedene riječi danas uglavnom u razgovornoj verziji hrvatskoga jezika.

Drugu kategoriju čine riječi kojima se nudi samo hrvatska inačica, s lijeve strane nalazi se srpska, a s desne hrvatska riječ npr.: *agronomski* – *poljoprivredni* (isto: 1), *alimentacija* – *hranarina*, *uzdržavanje* (ibid: 2), *apetit* – *tek*, *želja* (ibid: 3), *cuclati* – *dudati*, *sisati* (ibid: 9); *čošak* – *ugao*; *kut* (*sobe*) (ibid: 12), *da li – je li* (upitno) (ibid: 12), *depresija* – *potištenost*, *tjeskoba*; *uleknuće* (ibid: 14), *dinstanje* – *pirjanje* (ibid: 15), *flert* – *udvaranje*, *očijukanje* (ibid: 24), *glasati* – *glasovati* (na izborima) (ibid: 25), *golman* – *vrtar* (ibid: 26), *intuicija* – *predosjećaj*, *domišljaj* (ibid: 30), *jorgan* – *posteljina*, *pokrivač*, *poplun* (ibid: 33), *kičma* – *kralježnica*, *hrptenica* (ibid: 36), *kvar* – *gradska četvrt* (ibid: 39), *maskenbal* – *krabuljni ples* (ibid: 43), *papagaj* – *papiga* (ibid: 59), *patike* – *tenisice*, *natikače* (ibid: 60), *porod* – *porođaj*; *potomstvo* (ibid: 64), *razveden* – *rastavljen* (ibid: 71), *restoran* – *restauracija* (ibid: 73), *štikla* – *potpetica*, *visoka peta* (ibid: 87), *tipfeler* – *tiskarska pogreška*, *pogreška pri pisanju* (ibid: 90), *živinar* – *peradar*, *veterinar* (ibid: 105) itd. Za navedene se riječi također može reći da su danas dijelom razgovornoga hrvatskog jezika i njegovih dijalekata.

U treću kategoriju svrstava riječi koje se ne mogu pronaći ni u jednoj verziji hrvatskoga jezika, obično ih se osim evidentne razlike može uočiti i u tvorbi, npr. *garantija* – *jamstvo*, *garancija* (ibid: 25), *eliniminisati* – *eliminirati* (ibid: 20), *milenijum* – *tisuljeće*, *milenij* (ibid: 44) itd. Nadalje, među riječi koje isključivo pripadaju srpskome jeziku svrstane su: *bezuslovan* – *bezuvjentan* (ibid: 5); *cvekla* – *cikla* (ibid: 9); *dejstvo* – *djelovanje* (ibid: 13); *hartija* – *papir* (ibid: 27); *dokumenat* – *dokaznica*, *isprava*, *listina*, *dokument* (ibid: 16); *nedeljnik* – *tjednik* (ibid: 49); *obezbediti* – *osigurati* (ibid: 53); *prevazići* – *nadvladati*, *nadmašiti*, *prerasti*, *nadvisiti*, *nadići* (ibid: 67); *uslov* – *uvjet* (ibid: 96), *vakcina* – *cjepivo* (ibid: 98) itd.

**Zdenko Vazdar *Razlikovni rječnik hrvatskoga
i srpskoga graditeljskog nazivlja***

Ovaj *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskog nazivlja* Zdenka Vazdara tiskan je u Zagrebu 1993. godine kojim autor, kako navodi u *proslovu*, „želi istaknuti hrvatsko nazivlje za graditeljsku struku“ koje nije temeljeno na nekome opsežnijem istraživanju nego na „svakodnevnom iskustvu i radu“ jer su se uglavnom preuzimali srpski nazivi s obzirom na to da se „građevinska norma“ u graditeljskim tvrtkama od 1950. neprestano tiskala u Novom Sadu na srpskom jeziku (Vazdar, 1993: 4). Rječnik je vrlo maloga opsega, svega 74 stranice, u kojemu su riječi poredane abecednim redom po načelu *nije dobro* u lijevom stupcu i *dobro* u desnom. Za riječi u lijevom stupcu navodi kako se „ne može pouzdano tvrditi da su srpske provenijencije, a ne i hrvatske jer postoje i u hrvatskom podstandardu, a ne samo u srpskom standardu“ što je inače manjkavost većine razlikovnika objavljenih 90-ih. Teško je jednoplošno riječi svrstati u isključivo srpske ili u hrvatske kad su, kako i sam autor navodi, oba jezika „preuzeli od istog trećeg jezika ili različitih jezika“. Za riječi u desnom stupcu, označenih s *dobro* navodi kako moguće da će se ti nazivi korisnicima činiti „zastarjelima i barem neobičnima“ (ibid: 5). Samu knjigu uredio je Jure Šonje. Što se tiče primjera, izdvojit će se sljedeći:

NIJE DOBRO	–	DOBRO
<i>Aluminijum</i>	–	aluminij (ibid: 7)
<i>Arhitekta</i>	–	arhitekt (ibid)
<i>Auto-kran</i>	–	pokretna dizalica (ibid)
<i>Bezbednost</i>	–	sigurnost (ibid: 11)
<i>Bočna sila</i>	–	pobočna sila (ibid)
<i>Cifra</i>	–	znamenka (ibid: 14)
<i>Ćošak</i>	–	ugao (kuće) (ibid: 17)
<i>Derutan</i>	–	razvaljen, ruševan, istrošen (ibid: 18)
<i>Etaža</i>	–	kat (ibid: 23)
<i>Etažno grijanje</i>	–	katno grijanje (ibid)
<i>Građevinska visina</i>	–	visina gradnje (ibid: 27)
<i>Građevinski objekt</i>	–	gradnja, građevina (ibid)
<i>Ivica</i>	–	rub, brid (ibid: 31)
<i>Kamenar</i>	–	klesar (ibid: 35)
<i>Kontrolno prozorče</i>	–	motriteljsko staklo (ibid: 37)
<i>Odstojanje</i>	–	razmak (ibid: 49)
<i>Raskid ugovora</i>	–	prekid ugovora (ibid: 56)
<i>Rukovodilac radova</i>	–	voditelj radnji (ibid: 58)

<i>Saobraćaj</i>	–	promet (ibid: 59)
<i>Šlep</i>	–	tegljenica (ibid: 63)
<i>Unakrsna armatura</i>	–	križna armatura (ibid: 67)
<i>Zidarski radovi</i>	–	zidarske radnje (ibid: 72)
<i>Žaluzine</i>	–	rebrenice (ibid: 73)

Tomislav Kuljiš *Jezik naš hrvatski ovdje i sada*

Ovaj priručnik Tomislava Kuljiša *Jezik naš hrvatski ovdje i sada* tiskan 1993. nije ni klasični razlikovnik, ni klasični jezični savjetnik. Riječ je o zapisima tiskanima u „Dubrovačkom vjesniku“ (u kolumni *Jezik naš hrvatski*) od 13. veljače do 19. lipnja 1993., uglavnom s neizmijenjenima dopunama i bilješkama, vrlo kratkim, 95 stranica, s kazalom imena i sadržajem. Tim je zapisima na kraju dodao dio o hrvatskome jeziku „ovdje i sada“, odnosno o hrvatskome jeziku u Dubrovniku (u tom dijelu referira se na primjere iz bogate dubrovačke književnosti), i to sudeći po godini nastanka tekstova, u vihoru ratnih događaja: „Dok ovo pišem, bruje agregati po Gružu“ (Kuljiš, 1993: 71), što je onda najvećim dijelom utjecalo i na sam značaj tekstova. U završnoj riječi navodi kako je pisao „o jeziku našem hrvatskom godišta gospodnjeg 1993. jer je sve: povodi, izbor i obrada bilo određeno zahtjevima i potrebama ovog našeg vremena“, naglašavajući promicanje kroatizama (ibid: 88).

U ovome pregledu navest će se samo neki naslovi tekstova i pojedini primjeri. Primjerice u tekstu naslovljenomu *Podmetanja* navodi kako je nemoguće da četiri naroda koja žive u istoj državi govore i istim jezikom pa u tom kontekstu spominje primjer glasovati – „glasačko mjesto mora biti biračko ili izborno ili *glasovalište*, glasač *glasovatelj* ili *glasovalac*. Nikako nije za glasanje „koje nam je bilo nametnuto srpskohrvatskim zajedništvom“ (ibid: 23). Tako i za primjer *prijem* tvrdi da je „srpski rusizam“, sugerira da se vrate naši izrazi *primanje*, *primitak* i *čehizam prijam* (ibid: 24).

U poglavlju *I riječi sebi skaču u usta* navodi, među ostalim, primjer riječi *savjet* koja u Srbiji, pod utjecajem ruskog jezika, ima dva značenja i kao preporuka nekome i kao ono što u našem jeziku ima vijeće, stoga su u vremenu prija demokratske Hrvatske postojali radnički, sveučilišni i kućni savjeti (ibid: 27). U posebnom poglavlju govori i o tzv. balkanizmima, odnosno o specifičnim jezičnim (fonološkim, morfološkim i sintaktičkim) pojavama nazvanim po području koje obuhvaćaju – Balkanu. Njima su obuhvaćeni: grčki, rumunjski, albanski, bugarski, makedonski i srpski. Tako dalje Kuljiš, kao i Marijan Krmpotić u svome *Jezičnom priručniku*, navodi razlike u padežima, dakanju te fonemima, npr. srpski *reditelj*, naš *redatelj*; srpski *Vizant* u našem jeziku *Bizant* itd. (ibid: 36, 37).

Analogno balkanizmima, u jednom poglavlju govori i o kroatizmima uz uvodni primjer o Pometovom monologu o „delicijama“, „Pred nama tanjur (tanjir), s desne strane žlice (kašike), s lijeve vilice (viljuške)...“ (ibid: 54). Zanimljiva je Kuljiševa definicija kroatizama: „Kroatizam je *vlak* bez obzira što tako govore Slovenci, kroatizam je dojam iako tako govore Česi – ali *stol*, eto nije kroatizam premda Srbi kažu *sto* (na primjer „stono vino“). Jedino u odnosu prema srpskome jeziku kroatizmi su samo riječi koje Srbi ne govore i ne poznaju ili odbacuju i smatraju dijalektalnim i pokrajinskim ili ih proskribiraju“ (ibid:). Nasumce nabacuje, među ostalim, sljedeće riječi: *abeceda, biljeg, bratovština, doznačnica, dvojba, jezikoslovac, kotar, kušnja, ličilac, lisnica, naklada, obrtnik, nepristran, plesač, početnica, redovnik, risati, samoodvođenje, skladatelj, tvrtka, veljača, vijek, vrsnoća, zemljovid, zrcalo, žbuka* itd. (isto: 55) Među specifičnostima izdvaja i *koine* odnosno (amalgam naših dijalekata u općem zajedničkom jeziku) pa kao primjer navodi tzv. dubrovčanizme, npr. *kralježnica* (hrptenica, kičma) i *kralješak* (pršljen) nastalih, kako navodi, od riječi *kralješ*, dubrovačke riječi, kako ih je pisao Držić (isto: 61). Izdvaja i riječi koje su dio dubrovačkih govora toga vremena, a koje dolaze iz europskih jezika u poglavlju *Europska baština*, latinizme (npr. *akademija, agresija, amnestija*), galicizme (npr. *ekran, parket, plaža, sezona* i sl.) (ibid: 71) i anglicizme (*biznis, keš, standard, komfor, miting, samit* i sl.) (ibid: 73).

U poglavlju *Glas gospodara* aludira na ostatke vladavina, turske, njemačke i mađarske, pa tako izdvaja turcizme (*čelik, čizma, duhan, jastuk, juriš, kalup, top* i sl.) (ibid: 75), o germanizmima je manje pisao jer nisu ni bili aktualni na tom području, osim, kako navodi, onih „ponašenih“: *cilj, kugla, logor, remen, šunka* i sl. (ibid: 76).

Hrvatska riječ – jezični priručnik, Franjo Tanocki

U samom se predgovoru knjige *Hrvatska riječ – jezični priručnik* Franjo Tanocki referira na vrijeme kraja 80-ih godina 20. stoljeća kada se vodila bitka za ustavni amandman koja je završila povoljnom ustavnom formulacijom za hrvatski jezik i još povoljnijem položaju početka 90-ih i slobode hrvatskoga jezika. Knjiga je objavljena 1995. u Osijeku i sadrži 120 savjeta, prethodno objavljivanih u *Glasi Slavonije*, ali donekle prerađenih. Poredani su jedan iza drugoga bez razvrstavanja u manje skupine što možda čitatelju otežava samo praćenje tekstova, osim toga pisani su u vidu kraćih tekstova, gotovo svaka stranica jedan tekst (Protuđer, 2004). U ovom se pregledu navodi u kategoriji razlikovnika, ne uobičajenih kao prethodni, ali u predgovoru se pronalazi kako bez obzira na hrvatsku samostalnost ne prestaje borba za hrvatski jezik

jer se „u njemu nataložilo mnogo nehrvatskoga čega se sada treba osloboditi, na čemu se temelji ova knjiga“ (Tanoocki, 1995: 5).

U uvodniku daje kratak pregled povijesti hrvatskoga jezika te srpskoga, ali i razlike među tim dvama jezicima navodeći kako su to dva različita jezika koji imaju različitu povijest, normu te svoju književnu nadgradnju (ibid: 11).

Kao što se i navelo, savjeti su kraći, uglavnom se navodi podrijetlo riječi koje se stavljaju u odnos te na kraju što je bolje i bliže hrvatskomu jeziku. Prvi članak odnosi se na riječi *tisuća* i *hiljada*, *hiljada* nije slavenskoga, nego grčkoga podrijetla, danas svojstvena uglavnom srpskome jeziku, iako se koristi i u hrvatskom. Međutim, zaključuje da je bolje u hrvatskom jeziku rabiti riječ *tisuća*, a riječ *hiljada* koristiti samo iz „posebnih izražajnih i stilskih razloga“ (ibid: 13). U odnos stavlja i riječi *Europa* ili *Evropa* za koje navodi da su oba lika grčkoga podrijetla, odakle su se preko latinskoga proširile i u druge europske jezike s tim da se *Evropa* uvriježila u srpskome jeziku, dok u hrvatskome jeziku sugerira uporabu tradicionalnih oblika *Europa*, *europski* „jer su bliži izvornima i latinskomu jeziku, kao i drugim zapadnoeuropskim jezicima“ (ibid: 26). U tekstovima dalje navodi što je bolje *boca* ili *flaša*, iako su obje tuđice, daje prednost riječi *boca* koja je davno prihvaćena u hrvatskomu jeziku pa joj se više strano podrijetlo i ne osjeća dok se riješ *flaša* može upotrebljavati u svakodnevnom govoru hrvatskoga jezika jer je ta riječ karakterističnija za srpski (ibid: 28). Nadalje, navodi da je u hrvatskome *kava*, a *kafa* u srpskomu i drugi nehrvatskim govorima (ibid: 29).

Vrlo rijetko navodi i odnose s drugim tuđicama, ne nužno samo značajnijim za srpski jezik, jedan od primjera je *zrakoplov* i *avion*. *Zrakoplov* i njezine izvedenice uklopile su se u hrvatski jezik, dok su riječ *avion* i njezine izvedenice izrazite tuđice koje se u hrvatskomu jeziku koriste samo iz stilskih razloga (ibid: 30). U takav odnos stavlja i riječi *putovnica* i *pasoš*, *putovnica* je riječ koja je prvi put zabilježena u *Juridisch-politische Terminologie* iz 1853. godine i u *Njemačko-hrvatskomu rječniku* Bogoslava Šuleka iz 1860. godine, dok je riječ *pasoš* izrazita tuđica, od latinskog *passus* koja znači *korak*, *stopa*. Na kraju zaključuje kako je jezično prihvatljivija riječ *putovnica*, dok *pasoš*, iako je međunarodna riječ, u hrvatskomu bi se trebala samo iznimno koristiti (ibid: 37). Nadalje, bilježi i uvriježene tuđice koje se teško daju iskorijeniti kao *kompjuter* u odnosu na *računalo*, kojem se daje prednost, dok za *kompjuter* navodi kako je „izrazito obilježena tuđica“ (ibid: 55). U takav odnos stavlja i riječi *keš* ili *gotovina*, za *keš* kaže da je nepotrebna tuđica koju je bolje zamijeniti riječju *gotovina* (ibid: 45).

Bilježe se riječi koje su u hrvatskomu jeziku dobre i potrebne kao *tijek* i *tok*, ali se značenjski razlikuju. Naime, *tijek* je ono što teče (voda, krv i drugo), a u prenesenom značenju označava smjer kretanja u vremenu (tijek dana, mje-

seca, godine), a *tok* je samo ono što stoji (riječni i vodeni tok). Ta značenjska razlika ne postoji u srpskom jeziku u kojemu se u oba značenja rabi riječ *tok* (ibid: 75). Slično je i s djelomičnim istoznačnicama, *tjedan* ili *sedmica*, s tim da riječ *tjedan* ima samo jedno značenje, a riječ *sedmica* je višeznačna. Naime, *sedmica* pokriva više značenja, *sedmica* kao igraća karta, broj tramvaja i sl., dok riječ *nedjelja* ima točno određeno značenje ‘dan u tjednu’ te ga nije dobro proširivati na ostale dane u tjednu. *Sedmica* u srpskome jeziku dolazi u značenju ‘dana u cijelom tjednu’ (ibid: 93).

Tanocki se bavi i nekim pravopisnim i gramatičkim pitanjima, npr. upitni izraz *je li* ili *da li je*, navodeći kako u hrvatskomu jeziku u upitnim rečenicama na početku obvezno treba rabiti upitno *je li* ili neki drugi oblik pomoćnog glagola *biti* ili sam glagol koji se pita dok u zavisnim rečenicama može doći kao veznik *je li* ili *da li* što ovisi o smislu same rečenice (ibid: 17). Također navodi uobičajeno pitanje prijedloga *s/sa*; *sa* se u hrvatskomu jeziku koristi ispred riječi sa suglasnicima *s, š, z, ž* te riječima koje počinju udvojenim suglasnicima od kojih je drugi između *s, š, z, ž* (*sa psom, sa pšenicom*). Posebno se naglašava kako je oblik *sa* svojstven srpskome jeziku u kojemu uopće i nema oblika *sa s* (ibid: 19). Ukazuje i na tzv. dakanje odnosno jezičnu pojavu pretjerane uporabe veze *da s prezentom: idem da radim, idem da spavam, idem da ručam* i sl. svojstvene srpskome jeziku u odnosu na zamjenu prezenta infinitivom kao značajke hrvatskoga jezika (isto: 22). Dotiče se i uvijek aktualnog pravopisnog pitanja sastavljenoga ili rastavljenoga pisanja *ne ću* i *neću*. Tanocki (1995: 123) je načelno za odvojeno pisanje navodeći da je sastavljeno pisanje, koje je dominiralo do hrvatske samostalnosti, nametnuto novosadskim *Pravopisom* iako su se u pravopisima uglavnom davale mogućnosti dvostrukoga pisanja. Autor na kraju sugerira povratak hrvatskoj tradiciji, odnosno rastavljenom pisanju *ne ću*.

S obzirom na vrijeme nastanka i tiskanja knjige u vrijeme Domovinskoga rata, velik broj leksema zastupljenih u ovoj knjizi odnosi se na vojno nazivlje, npr. kaže li se riječ *dragovoljac* za koju navodi da je stilski obilježena u odnosu na *dobrovoljac* koja je neobilježena (ibid: 105); *zapovjednik* ili *komandant*, zapovjednik i sve njegove izvedenice riječi su s izrazito hrvatskim obilježjima dok *komandant* nije izvorna, nego tuđica nastala od talijanske riječi *comando* (ibid: 102); *vojarna (-ica)* ili *kasarna*, riječ *vojarna* koristila se u hrvatskom domobranstvu u 19. i 20. stoljeću dok je *kasarna* u hrvatskomu jeziku tuđica i tipičnija za srpski jezik i nehrvatske govore (ibid: 103). Vojnom bi nazivlju pripadala i riječ *ciljnik* ili *nišan*, iako obje nisu izvorno hrvatske, ali s obzirom na to da autor sugerira da se u hrvatskom jeziku trebaju rabiti riječi koje tvore značenjsku i sustavnu cjelinu, sugerira riječ *ciljnik* (ibid: 118).

Zaključak

Kao što se navelo, razlikovnici su bili usmjereni isključivo na leksičke odnose i izbore. Posljednje desetljeće dvadesetoga stoljeća obilježit će puristički nastrojeni jezični savjetnici u čijem je žarištu bio odnos prema srpskome jeziku uvjetovano društveno-političkim događanjima toga vremena. U ovome su se radu obradili razlikovnici nastajali početkom 90-ih godina 20. stoljeća, oni poznati i oni manje poznati, i to: *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskog jezika* Vladimira Brodnjaka; *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* Ivana Branka Šamije i Dražena Lukačića; *Jezični priručnik* Marijana Krmpotića; *Mali razlikovni rječnik – Govorimo li ispravno hrvatski* Stanke Pavun; Zdenko Vazdar *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskog nazivlja*; Tomislav Kuljiš *Jezik naš hrvatski ovdje i sada*; *Hrvatska riječ – jezični priručnik*, Franjo Tanocki.

Brodnjak (1991: 112) primjerice navodi riječ *đipati* kao srpsku s upućivanjem na hrvatske glagole *skakati*, *poskakivati* koja je dijelom svakodnevnoga govora hrvatskoga jezika. I nesvršeni glagol *opeglati* (isto: 342) navodi kao srpski, međutim on je također dijelom razgovorne verzije hrvatskoga jezika, a za koji Brodnjak navodi hrvatsku riječ *izglačan*. I Šamija i Lukačić svojim će razlikovnikom nastojati „očistiti od tuđica“ hrvatski jezik. Kromptićev razlikovnik pak nije tipičan, već više kao priručnik koji se vezuje uz ulogu HRT kao medijske kuće koja bi trebala i morala pridonositi razvoju hrvatskoga jezika te promicati njegovu jezičnu kulturu. Stoga je Služba za razvoj i izobrazbu kadrova izdala mali priručnik, džepno izdanje, kako bi pripomogla svim njegovim korisnicima, prije svega djelatnicima HRT-a. Razlikovnik Stanke Pavun upozorava na riječi koje se donekle razlikuju u oba jezika ili se rabe i u srpskome i hrvatskome jeziku, i to, npr.: *ćevap* meso ispečeno na žaru, *ćevap(čić)*, delikvencija – prestupništvo, *delikvencija*. Navodi i riječi koje su isključivo srpske u odnosu na hrvatske, a i one koje se uopće ne mogu čuti u hrvatskome jeziku kao npr. *garantija* – jamstvo, *garancija*, *eliniminisati* – eliminirati i sl.

Razlikovnici su odigrali važnu ulogu u procesu standardizacije nakon osamostaljenja hrvatske države, međutim njihova je manjkavost što je bilo teško riječi jednoplošno svrstati u isključivo srpske ili u hrvatske kad su, kako Vazdar (1993) navodi, oba jezika „preuzeli od istog trećeg jezika ili različitih jezika“.

Literatura

- Babić, S. (1995). *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine.
- Baraban, B. (2018). „Jezično kultiviranje hrvatskoga jezika i jezično savjetništvo u 20. st.“ u: Pranjković, I. & Samardžija, M. (ur.) *Povijest hrvatskoga jezika, knjiga V. 20. stoljeće – prvi dio*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti. CROATICA, str. 441–477.
- Barić, E. i dr. (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine.
- Badurina, L. (2011). „Standardizacijski procesi u 20. stoljeću“. *Anagram/Jezik/Lingvistika*. Dostupno na: file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/538526.Zbornik38_Badurina.pdf [Pristipljeno 25. 6. 2024.]
- Badurina, L. (2015). „Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90 im godinama 20. stoljeća“. *Jezične, kulturne i književne politike. Zbornik radova 43. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola. 57–79.
- Brozović, D. (2008). *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brodnjak, V. (1991). *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školske novine.
- Guberina, P. & Krstić, K. (1940). *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Krmopotić, M. (1992). *Jezični priručnik*. Zagreb: Hrvatska radio-televizija.
- „Jezični savjetnici hrvatskoga jezika“. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://ihjj.hr/stranica/jezicni-savjeti/27/> [Pristipljeno 15. 12. 2024.]
- Kuljiš, T. (1994). *Jezik naš hrvatski ovdje i sada*. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak.
- Pavuna, S. (1993). *Mali razlikovni rječnik – Govorim li ispravno hrvatski*. Zagreb: Biblioteka Hrvatski dom.
- Pranjković, I. (2006). Hrvatski jezik od godine 1945. do 2000. *Hrvatski jezik: Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice Hrvatske*. ur. Hekman, J. Zagreb: Matica hrvatska. 29–59.
- Pranjković, I. (2018). „Hrvatski jezik od godine 1945. do kraja 20. stoljeća“, u: *Povijest hrvatskoga jezika, knjiga V. 20. stoljeće – prvi dio*. ur. Pranjković, I. i Samardžija, M. CROATICA. Zagreb. 57–101.

- Protuđer, I. (2004). „Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika (od početaka) 1904. do 2004“. *Kolo 2*. Dostupno na: <https://www.matica.hr/kolo/296/povijesni-kronoloski-pregled-hrvatskih-jezicnih-savjetnika-od-pocetka-1904-do-2004-20260/> [Pristipljeno 15. 6. 2025.]
- Rišner, V. (2006). „Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću“, u: Samardžija, M. & Pranjković, I. (ur.) *Hrvatski jezik: Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice Hrvatske*. Zagreb: Matica hrvatska. str. 367–393.
- Samardžija, M. (2004). *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šamija, I. B. & Lukačić, D. (1991). *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga nazivlja – Rječnik hrvatskih i srpskih inačica*. Zagreb. MAXprint.
- Tanocki, F. (1995). *Hrvatska riječ – Jezični priručnik*. Osijek: Matica hrvatska.
- Ustav Republike Hrvatske. Pročišćeni tekst. Dostupno na: [https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Redakcijski_prociscen_tekst_Ustava_Republike_Hrvatske_Ustavni_sud_Republike_Hrvatske_\(15._sijecnja_2014\)](https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Redakcijski_prociscen_tekst_Ustava_Republike_Hrvatske_Ustavni_sud_Republike_Hrvatske_(15._sijecnja_2014)) [Pristipljeno 16. 6. 2025.]
- Vazdar, Z. (1993). *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga garditeljskog nazivlja*. Zagreb: Anteum.

OVERVIEW OF LANGUAGE ADVISORY MANUALS PUBLISHED IN THE EARLY 1990S: DISTINCTION DICTIONARIES BETWEEN THE CROATIAN AND SERBIAN LANGUAGES

Following Croatia's independence, the Croatian language once again became burdened by the legacy of its historical association with the Serbian language. In this context, efforts were made to "purify" Croatian of elements perceived as non-native, including words that remain part of contemporary colloquial usage but were nevertheless identified in distinction dictionaries as Serbian. This paper therefore presents an overview of distinction dictionaries compiled during the early 1990s, encompassing both widely known and lesser-known works.

In the introduction to the extensive *Hrvatski jezični savjetnik* authored by a group of scholars, it is stated that "distinction dictionaries were directed exclusively toward lexical relations and choices, whereas language advisory manuals dealt with a highly limited set of linguistic issues and recommendations" (Barić et al., 1999, p. 11). Distinctive linguistic advice refers primarily to recommendations highlighting differences between Croatian and other languages. Such guidance played an important role in the establishment of the language, initially within the earliest and narrowest Croatian social community, and subsequently in its preservation and differentiation in relation to other languages. It is important to emphasize that, in this sense, such practices do not constitute a form of nationalist language policy, nor do they diminish the linguistic or other rights of other peoples.

The paper analyzes the following distinction dictionaries and language manuals: *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskog jezika* (1991) by Vladimir Brodnjak; *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* (1991) by Ivan Branko Šamija and Dražen Lukačić; *Jezični priručnik* (1992) by Marijan Krmpotić; *Mali razlikovni rječnik – Govorimo li ispravno hrvatski* (1993) by Stanka Pavun; *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskog nazivlja* (1993) by Zdenko Vazdar; *Jezik naš hrvatski ovdje i sada* (1994) by Tomislav Kuljiš; and *Hrvatska riječ – jezični priručnik* (1995) by Franjo Tanocki.

Keywords: *language advice, distinction dictionaries, distinctive linguistic recommendations*